

INFORMATĪVAIS ZIŅOJUMS

Par Latvijas nostāju Eiropas Savienības darba, sociālo lietu, ģimenes un dzimumu līdztiesības ministru 2017.gada 19.-20.jūlija neformālajā sanāksmē izskatāmajos jautājumos

2017.gada 19.-20.jūlijā Tallinā (Igaunijā) notiks Eiropas Savienības (*turpmāk – ES*) darba, sociālo lietu, ģimenes un dzimumu līdztiesības ministru neformālā sanāksme (*turpmāk – neformālā sanāksme*).

Neformālās sanāksmes darba kārtība

Neformālās sanāksmes laikā galvenā uzmanība tiks pievērsta jautājumam par darba un ģimenes dzīves saskaņošanu, jaunajām darba formām, dažādiem ģimenes modeļiem, kā arī vīriešu iesaisti aprūpē.

Neformālās sanāksmes laikā ir ielānota viedokļu apmaiņa par sabiedrības grupām, kurām ir nepieciešama darba un ģimenes dzīves saskaņošana. Igaunijas prezidentūra ir sagatavojusi diskusiju dokumentu, kurā norāda, ka Eiropa saskaras ar divējādiem izaicinājumiem. No vienas puses, sabiedrība noveco un cilvēku skaits darbaspējas vecumā samazinās, bet, no otras puses, šiem cilvēkiem ir bērni vai citi radnieki, kuriem ir nepieciešama aprūpe. Tas nozīmē, ka ir nepieciešami pasākumi, kas ļautu sekmīgi saskaņot darba, ģimenes un privāto dzīvi. Vienlaikus tiek norādīts arī uz nepieciešamību pēc līdzvērtīgāka aprūpes pienākumu sadalījuma starp vīriešiem un sievietēm. Viedokļu apmaiņa ir plānota, balstoties uz šādiem jautājumiem:

- 1) Kurām citām darbinieku grupām bez vecākiem būtu nepieciešams nodrošināt papildu elastību darbā vai citus specifiskus pasākumus, lai tie varētu nodrošināt aprūpes pasākumus?
- 2) Kā vecāku atvaļinājumu un pabalstu sistēma, kas ir attīstījusies, balstoties uz bioloģisko / tradicionālo ģimenes modeli, atbilst šodienas ģimeņu modeļu daudzveidībai?
- 3) Kā varam saskaņot darbinieku nepieciešamību pēc elastīgiem darba nosacījumiem, no vienas puses, un darba devēju vēlmi nopelnīt un nodrošināt maksimālu ražīgumu, no otras puses? Kādi ir bijuši efektīvi risinājumi?

Neformālās sanāksmes plānota arī darba grupu sesija par pašreizējo darba un ģimenes dzīves saskaņošanas pasākumu efektivitāti. Lai veicinātu diskusiju, Igaunijas prezidentūra ir sagatavojusi šādus jautājumus:

- 1) Kuras sociālās garantijas un darba un ģimenes dzīves saskaņošanas pasākumi ir pieejami dažādiem ģimeņu un nodarbinātības modeļiem?
- 2) Vai esat ieviesuši īpašus pasākumus, lai ņemtu vērā dažādus un inovatīvus nodarbinātības veidus?
- 3) Vai esat ieviesuši īpašus pasākumus, lai ņemtu vērā dažādus ģimeņu veidus?
- 4) Vai plānojat vai saredzat nepieciešamību ieviest papildu pasākumus, kas būtu mērķēti attiecībā uz dažādiem ģimeņu un nodarbinātības modeļiem?

Latvijas nostāja

Par sabiedrības grupām, kurām ir nepieciešama darba un ģimenes dzīves saskaņošana

Kopumā darba un ģimenes dzīves saskaņošana ir aktuāls jautājums plašam personu lokam. Latvija ir izstrādāta un ieviesta plaša atbalsta sistēma, kas ļauj

nodrošināt darba un ģimenes dzīves saskaņošanas iespējas dažādām sabiedrības grupām. Vienlaikus jāpiekrīt, ka darba un ģimenes dzīves saskaņošana ir aktuāla gan tiem darbiniekiem, kuru aprūpē ir bērni, gan arī tiem, kuriem jāaprūpē arī kāds pilngadīgs ģimenes loceklis, kas nopietnu un ilgstošu funkcionālo traucējumu dēļ nespēj nodrošināt savu pašaprūpi. Elastība un iespējas saskaņot darba un ģimenes dzīvi būtiski ietekmē ne tikai ģimenes materiālo un sociālo situāciju, bet arī darbaspējīgo ģimenes locekļu veselību un iespēju pilnvērtīgi iesaistīties darba tirgū, tāpēc tam pievēršama pastiprināta uzmanība. Attiecībā uz citu ģimenes locekļu aprūpi Latvijā šobrīd tiek maksāts pabalsts invalīdam, kuram ir nepieciešama īpaša kopšana.

Saskaņā ar Eiropas Dzīves un darba apstākļu uzlabošanas fonda 2015.gadā veikto Eiropas iedzīvotāju aptauju¹ Latvijā 72% aptaujāto ir norādījuši, ka viņiem nav problēmu paņemt neilgu pārtraukumu darbā, lai nokārtotu savas personīgās vai ģimenes lietas. Savukārt 82% aptaujāto norādījuši, ka darba laiks ir piemērots, lai veiktu savus ģimenes vai sociālos pienākumus.

Latvijā jaunajiem vecākiem, kas ir sociāli apdrošinātas personas (arī pašnodarbinātām personām), ir pieejams plašs atbalsta pakalpojumu klāsts, kas sevī ietver ne tikai atvaļinājumu iespējas, pabalstus un finansiālu palīdzību, bet arī elastīga darba iespējas. Katram darbiniekam ir tiesības uz pusotru gadu ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu sakarā ar bērna dzimšanu vai adopciju, mātei ir tiesības uz vismaz 112 dienu ilgu pirmsdzemdību un pēcdzemdību atvaļinājumu, tēvam ir tiesības uz 10 kalendāra dienu ilgu atvaļinājumu, bērna slimības gadījumā pastāv iespējas nodrošināt viņa aprūpi. Visi šie pasākumi nodrošina iespējas saskaņot darba un ģimenes dzīvi, ģimenēm saņemot arī atbilstošus pabalstus. Ņemot vērā, ka šīs tiesības ir individuālas, tas nodrošina, ka pašreizējā atbalsta sistēma ir piemērota ne vien klasiskajam ģimenes modelim, bet arī citiem ģimeņu modeļiem, piemēram, viena vecāka ģimenēm, neregistrētās attiecībās dzīvojošiem vecākiem, kā arī ģimenēm, kurās bērni ir adoptēti, nodoti aizbildņu ģimenēm, kā arī audžuģimenēm.

Vienlaikus valsts rūpējas arī par tādām ģimenēm, kurās vecāki nav bijuši sociāli apdrošināti. Šādos gadījumos izmaksā valsts pabalstu bērna kopšanas un bērna piedzimšanas gadījumā.

Lai nodrošinātu iespējas saskaņot darba un ģimenes dzīvi, no bērna pusotra gada vecuma pašvaldības nodrošina ģimenēm ar bērniem pirmsskolas izglītības pakalpojumus, kā arī alternatīvo bērnu uzraudzības pakalpojumu pieejamību. Lai pašvaldībās ar lielāku iedzīvotāju skaitu risinātu jautājumus, kas saistīti ar vietu pietiekamību pašvaldības izglītības iestādēs, laikā no 2013.gada 1.septembra līdz 2016.gada 31.maijam valsts īstenoja atbalsta programmu privāto pirmsskolas izglītības iestāžu un bērnu uzraudzības pakalpojuma sniedzēju (aukļu) līdzfinansēšanai. Šai laikā pašvaldības veica nepieciešamos priekšdarbus, lai pēcāk pašas saviem spēkiem spētu nodrošināt pašvaldībā dzīvojošajiem bērniem pirmsskolas izglītības pakalpojumus.

Patlaban pēc minētās atbalsta programmas noslēgšanās pašvaldības pašas sedz privātā bērnudārza izmaksas, ja pašvaldība nenodrošina bērnam vietu pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādē. Pirmsskolas izglītības iestādes izmaksas sedz apmērā, kas atbilst vienam izglītojamajam pirmsskolas izglītības programmā nepieciešamajām vidējām izmaksām attiecīgās pašvaldības izglītības iestādēs.

¹ https://www.eurofound.europa.eu/surveys/data-visualisation/sixth-european-working-conditions-survey-2015?locale=EN&dataSource=EWCS2016&media=png&width=740&question=y15_Q88&plot=euBars&countryGroup=linear&subset=agecat_3&subsetValue=All

Vienlaikus ar valsts atbalstu ir ticis izveidots Bērnu uzraudzības pakalpojuma sniedzēju reģistrs, garantējot vienotus kvalitātes kritērijus bērnu uzraudzības pakalpojumiem.

Lai arī normatīvajos aktos nav noteikta prasība pašvaldībām nodrošināt atbalstu bērniem, kas izmanto bērnu uzraudzības pakalpojumus, tomēr 2017.gadā kopumā 20 pašvaldības atbilstoši savām budžeta iespējām ir noteikušas atbalsta apmēru bērniem, kuri izmanto bērnu uzraudzības pakalpojumus.

Latvijā ģimenēm, kurās ir aprūpējami viens vai vairāki ģimenes locekļi ar nopietniem funkcionālajiem traucējumiem darbspējīgo ģimenes locekļu iesaisti darba tirgū palīdz nodrošināt arī sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība. Sociālie pakalpojumi tiek vērtēti kā nozīmīgs atbalsta instruments personas resursu stiprināšanā un integrācijai darba tirgū, izglītības sistēmā un sabiedrībā kopumā. Uzsvars tiek likts uz indivīda vajadzībām atbilstošu sociālo pakalpojumu nodrošināšanu iespējami īsākā laikā iespējami tuvu personas dzīvesvietai.

Latvijā plašāk izplatītais sabiedrībā balstītais sociālais pakalpojums šobrīd ir aprūpe mājās. Tas iedzīvotājiem pieejams 88% pašvaldību un nodrošina nepieciešamo aprūpi gan bērniem, gan pieaugušajiem, kuri nopietnu funkcionālo traucējumu dēļ nespēj nodrošināt pašaprūpi. Savukārt ģimenēs dzīvojošo personu ar funkcionālajiem traucējumiem aprūpi, iespēju dienas laikā iesaistīties fiziskās un izglītojošās aktivitātēs, sociālo prasmju attīstību vai uzturēšanu nodrošina dienas aprūpes centri, tādējādi dodot iespēju darbspējīgajiem ģimenes locekļiem šajā laikā strādāt algotu darbu. Dienas aprūpes centru pakalpojumi personām ar garīga rakstura traucējumiem iedzīvotājiem pieejami 24% pašvaldību, personām ar fiziska rakstura traucējumiem – 5% pašvaldību, bērniem ar invaliditāti – nepilnos 6% pašvaldību, savukārt dienas aprūpes centri pensijas vecuma personām – nepilnos 7% pašvaldību.

Efektīvas un pareizi mērķētas darba un ģimenes dzīves saskaņošanas iespējas nodrošina, ka ieguvēji ir ne tikai darbinieki, bet arī darba devēji. Proti, pieaug darba ražīgums, apmierinātība ar darba vidi, kā arī darbinieku vēlme sniegt ieguldījumu uzņēmuma attīstībā. Latvijā darba devējiem un darbiniekiem ir tiesības savstarpēji vienoties par darba veikšanas laiku, vietu un citiem nosacījumiem. Laika gaitā šis ir bijis labākais veids, kā nodrošināt balansu starp darbinieka un darba devēja vajadzībām. Vienlaikus būtiski ir ņemt vērā īpašus gadījumus, piemēram, grūtniecības vai pēcdzemdību periodu vai laiku, kad sieviete baro bērnu ar krūti, kā arī īpašu aprūpi, kāda var būt nepieciešama, piemēram, bērnam ar invaliditāti.

Lai veicinātu alternatīvu bērnu aprūpes pakalpojumu pieejamību (aukles, bērnu pieskatīšanas centri u.c.) vecākiem, kuri strādā nestandarta darba laiku, Labklājības ministrija īsteno Eiropas Savienības līdzfinansētu projektu „Elastīga bērnu uzraudzības pakalpojuma nodrošināšana darbiniekiem, kas strādā nestandarta darba laiku”. Saskaņā ar minēto projektu laikā periodā no 2016.gada 1.marta līdz 2018.gada 1.maijam tiek ieviests un izvērtēts bērnu aprūpes elastīgu pakalpojumu nodrošinājums Latvijas uzņēmumos ar nestandarta darba laiku (vakara, nakts un mainīgi darbalaiki, kā arī darbs brīvdienās).

Projektam atlasīto privāto uzņēmumu darbiniekiem ar bērniem vecumā līdz 7 gadiem, kas nodarbināti nestandarta darba laikā, tiek nodrošināti subsidētie bērnu aprūpes pakalpojumi, kurus īsteno Bērnu uzraudzības pakalpojuma sniedzēju reģistrā reģistrētie bērnu uzraudzības pakalpojumu sniedzēji bērna dzīvesvietā vai citā

piemērotā vietā ārpus bērna dzīvesvietas. Subsidētie bērnu aprūpes pakalpojumi tiek nodrošināti 10 mēnešus ar mērķi pakāpeniski pāriet uz privāto (darba devēja un darba ņēmēja) finansējumu un/vai valsts un pašvaldības līdzfinansējumu bērnu aprūpes pakalpojumiem nestandarta darba laikā.

Par pašreizējo darba un ģimenes dzīves saskaņošanas pasākumu efektivitāti

Latvija nenodala dažādus ģimeņu modeļus, sniedzot atbalstu un nodrošinot iespējas saskaņot darba un ģimenes dzīvi. Pieejamie atbalsta veidi ir neitrāli un koncentrējas uz atbalstu, kas patiesi ir nepieciešams.

No vienas puses, ņemot vērā jauno darba formu attīstību, arvien sarežģītāk ir nodrošināt sociālās drošības un darba aizsardzības prasības tieši šiem darbiniekiem. No otras puses, Latvija necenšas radīt jaunas formas, kā nodrošināt sociālo aizsardzību šīm grupām, bet gan mēģinām iekļaut tās jau esošajā regulējumā, sekmējot tā elastīgumu un aptvērumu.

Latvijā ir salīdzinoši liels skaits viena vecāka ģimeņu, taču pamatā īpaši pasākumi tieši šīm ģimenēm nav paredzēti, ņemot vērā, ka esošā atbalsta sistēma nodrošina, lai tiktu ņemti vērā dažādi ģimeņu modeļi. Kā izņēmums jāpiemin valsts garantētie uzturlīdzekļi bērniem, kurus valsts bērnam nodrošina, ja tiek konstatēts, ka bērna vecāki pienācīgi nepilda uzturdošanas pienākumu pret bērnu. Vienlaikus jāpiemin, ka bērna apgādnieka nāves gadījumā ir tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju vai valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu apgādnieka zaudējuma gadījumā.

Vienlaikus Latvija turpina pilnveidot tiesisko regulējumu gan attiecībā uz jaunajām darba formām, gan nodokļu jomā, lai spētu nodrošināt pietiekamu atbalstu gadījumos, kad tas ģimenēm ir nepieciešams.